

ФИН ЁШЛАРИНИНГ ҲУҚУҚЛАРИ

Турсунова Олмос Файзиевна

Ўзбекистон-Финландия педагогика институти
Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси доценти

Аннотация

Мақолада фин ёшларининг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳақида сўз боради. Фин ёшларининг шахсий, ижтимоий, иқтисодий, маданий ва экологик ҳуқуқлари ва уларнинг кафолатлари ёритиб берилган.

Калит сўзлар: ҳуқуқ, конституция, эркинлик, кафолат, шахс дахлсизлиги.

Ўзбекистон давлати каби Финляндияда ёшларнинг ҳуқуқлари бир қанча норматив ҳуқуқий ҳужжатларда ўз аксини топган. Тарихга назар ташлайдиган бўлсак, 1906 йилда сайлов ва давлат тизими тўғрисида қонун қабул қилинди. Финландия энг замонавий модел – бир палатали парламентга ўтди. 1906 йил 1-октябрда кучга кирган қонунга асосан, сайлаш ҳуқуқи ҳамма учун умумий ва тенг бўлди. Энг асосийси, эркаклар ҳам, аёллар ҳам ушбу ҳуқуққа бир вақтда эга бўлдилар.

Илк бора аёл-депутатлар 1907-йилда Финляндияда сайландилар. Ҳам эркак, ҳам аёлларга бир вақтнинг ўзида берилган тенг ҳуқуқлик, Финляндиянинг ўзига хос хусусияти бўлиб ҳисобланади [1, 3].

2000- йилдаги янги конституциянинг айрим моддаларида ёшларнинг шахсий, ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, маданий, экологик ҳуқуқлари ҳақида нормалар берилган.

Финландия Конституциясининг 6-параграфида барчанинг қонун олдида тенглиги таъкидланиб, болалар билан муносабатга киришилганда ва уларга оид қарор қабул қилинаётганда, уларга ҳам алоҳида индивид сифатида қаралиши, уларнинг фикри уларнинг ақлий ривожланганлик даражасига қараб инobatга олиниши қайд этилган. Бу нормада “ҳар бир инсон эътиборда” принципи қўлланилганини кўришимиз мумкин. Финландия таълим тизимида ушбу анъана ҳозиргача амалда.

Ёшларнинг гендер тенглиги жамиятнинг ижтимоий ҳаётида ёки меҳнат муносабатларида айниқса, меҳнатга ҳақ тўлашда қонунчиликнинг энг нозик жиҳатларигача инobatга олинганлиги диққатга сазовордир.

Барча ёшлар яшаш, эркинлик, дахлсизлик ва ҳимояланганлик ҳуқуқига эга. Ҳеч ким ўлимга ҳукм қилиниши, қийноқларга солиниши ёки инсон қадр-қимматини камситувчи бошқа ҳар қандай муомалага дучор этилиши мумкин эмас. Ҳеч ким қонуний асосларсиз ўзбошимчалик билан эркинлигидан маҳрум этилиши мумкин эмас. Жазо, озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлса, фақат суд томонидан белгиланади. Озодликдан маҳрум этишнинг қонунийлиги фақат суд томонидан текширилади. Озодликдан маҳрум этилган шахсларнинг ҳуқуқлари қонун билан ҳимоя қилинади [2, 9].

Ҳеч ким жиноят содир этишда айбдор деб топилиши ёки ўша пайтда қонунга кўра жиноят деб топилмаган қилмиши учун жазога ҳукм қилиниши

мумкин эмас. Жиноят содир этилган пайтдаги қонунда белгиланган жазодан қаттиқроқ жазо қўлланиши мумкин эмас.

Финландия ёшлари, шунингдек мамалакатда қонуний истиқомат қилувчи чет эл фуқаролари мамлакат бўйлаб эркин ҳаракатланиши ва у ерда яшаш жойини танлаш ҳуқуқига эга. Ҳар ким мамлакатни тарк этиши мумкин. Фақатгина ушбу ҳуқуқ суд жараёнини амалга ошириш ёки жазони ижро этиш ёки Ватанни ҳимоя қилиш бурчини бажараётганда қонун билан чекланиши мумкин.

Ҳар бир ёшнинг шахсий ҳаёти, шаъни ва уй-жой дахлсизлиги ҳимоя қилинади. Шахсий мақсадларни ҳимоя қилиш бўйича батафсил қоидалар қонун билан белгиланади. Ёзишмалар, телефон суҳбатлари, шунингдек бошқа шахсий маълумотларнинг дахлсизлиги қонун билан ҳимоя қилинади. Жиноятни аниқлаш ва асосий эркинлик ва ҳуқуқларни таъминлаш мақсадидагина уй-жой дахлсизлиги принципи қонун доирасидагина бузилиши мумкин. Қонунда шунингдек, шахс ёки жамият хавфсизлигига, уй-жой дахлсизлигига, суд процессига, миллий хавфсизлик ёки эркинликка дахлдор жиноятни тергов қилиш учун зарур бўлган ҳолатларда дахлсизликка нисбатан чекловлар белгиланиши мумкин.

Ҳар бир ёш дин ва виждон эркинлигига эга. Дин ва виждон эркинлиги динни тан олиш ва эътиқод қилиш, диний жамоага мансуб бўлиш ёки мансуб бўлмаслик ҳуқуқини ўз ичига олади. Ҳеч ким ўз эътиқодига зид равишда диний маросимларда қатнашишга мажбурланиши мумкин эмас [2, 10].

Ҳар бир ёш ўз фикрини эркин билдириш ҳуқуқига эга. Ахборот фикр ва бошқа маълумотларни ҳеч қандай тўсиқларсиз тарқатиш ва қабул қилиш, сўз эркинлиги тўғрисидаги қонун ҳужжатларида батафсилроқ тартибга солиниши мумкин.

Болаларни ҳимоя қилиш мақсадида видео дастурларга чекловлар қўйиш қонун билан тартибга солинади. Давлат идораларида сақланаётган ҳужжатлар ва тасвирлар қонун билан таъқиқланмаган бўлса, улар ҳаммабоп ҳисобланади. Ҳар бир инсон расмий ҳужжатлардан ва тасвирлардан маълумот олиш ҳуқуқига эга.

Ҳар бир ёш рухсатсиз йиғилишлар ва намойишлар ташкил этиш ва уларда қатнашиш ҳуқуқига эга. Ҳар бир инсон уюшмалар уюшиш ҳуқуқига эга. Йиғилишлар ва намойишлар ташкил этиш ва уларда қатнашиш учун рухсат берилади. Бирлашмаларга аъзо бўлиш ёки аъзо бўлмаслик, уларнинг фаолиятида иштирок этиш ҳар кимнинг ҳуқуқидир.

Финландиянинг ҳар бир 18 ёшга тўлган фуқароси миллий сайловларда ва референдумларда қатнашиш ҳуқуқига эга, ушбу қоида Финландияда доимий ва қонуний равишда яшовчи ҳар бир 18 ёшдан ошган чет эл фуқаросига тегишли. Ёшлар қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда шаҳар сайловларида ва коммунал референдумларида қатнашиш ҳуқуқига эга. Қонун ўзини ўзи бошқаришда иштирок этишнинг бошқа шаклларида бўлган ҳуқуқни ҳам белгилайди. Ҳар бир инсон жамоат фаолиятида иштирок этиш ва уларга бевосита таъсир кўрсатадиган қарорларни кўриб чиқиш учун турли хил имкониятларга эга бўлиши керак.

Ҳар бир шахснинг мулки ҳимояга қилинади. Мулкни миллийлаштириш қонун билан тартибга солинади.

Барча шахслар бепул асосий таълим олиш ҳуқуқига эга. Мажбурий таълим тўғрисидаги қоидалар қонун билан белгиланади. Ҳукумат қонуннинг батафсил қоидаларига асосланиб, ҳар кимга ўз қобилиятлари ва ўзига хос эҳтиёжларига мувофиқ асосий таълимдан ташқари таълим олиш учун тенг имкониятни таъминлаши керак. Ҳар бир ёш фан ва санъат билан шуғулланиши ва олий маълумот олиш ҳуқуқига эга.

Финландиянинг миллий тиллари фин ёки швед тили ҳисобланади. Ҳар ким Финландия ва Швеция суд ва бошқа давлат органларида фин ёки швед тилида ёки ўз тилидан фойдаланиш ҳуқуқига эга. Ҳукумат фин ва швед тилида сўзлашувчи аҳолининг маданий ва ижтимоий эҳтиёжларини бир хиллик принципи асосида қондиради.

Ҳар бир инсон қонун ҳужжатларига мувофиқ меҳнат қилиш орқали даромад олиш ҳуқуқига эга. Ҳунармандчилик ёки тадбиркорлик, давлат органлари ишчи кучини ҳимоя қилиш учун ғамхўрлик қилиши шарт. Касбий таълим олиш ҳуқуқига қўйиладиган талаблар қонун билан белгиланади. Ҳеч ким қонуний асосларсиз ишдан бўшатилмайди.

Инсоннинг муносиб ҳаёти учун зарур бўлган маблағларни топа олмайдиган ҳар бир шахс мажбурий ижтимоий таъминот ва ғамхўрлик олиш ҳуқуқига эгадир, қонун ҳар кимга касаллик ҳолатида ишсизлик нафақасини олиш ҳуқуқини кафолатлаши керак. Ногиронлик ва бошқа ёш, шунингдек, бола туғилиши ва боқувчисини йўқотганлик учун нафақалар қонун ҳужжатлари асосида берилади.

Ҳар бир инсон табиат ва унинг хилма-хиллигини муҳофаза қилиш, шунингдек атроф-муҳит ва унинг маданий меросини муҳофаза қилиш учун жавобгардир. Ҳукумат соғлом муҳитни таъминлаши ва ҳар кимнинг ўз яшаш муҳитига таъсир қиладиган масалалар бўйича қарор қабул қилишга таъсир қилиш ҳуқуқини таъминлаши керак

Ҳар ким ўз ишини асослантирилган кечиктирмасдан судда кўриб чиқишга, ишни қонун билан ваколат берилган бошқа давлат органига кўриб чиқишга, ўз ҳуқуқ ва мажбуриятларига оид қарорлар қабул қилишга ҳақли. Ишни тегишли суд ёки бошқа ваколатли мустақил давлат органи томонидан кўриб чиқиш ҳуқуқига эга. Кўриб чиқишнинг ошкоралиги, тинглаш ҳуқуқи, асосли қарор қабул қилиш ҳуқуқи кафолатланади.

Ҳокимият асосий эркинлик ва ҳуқуқлар ҳамда умуминсоний ҳуқуқларнинг ҳурмат қилинишини назорати таъминлайди.

Қонун Финландиянинг инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро мажбуриятларига мувофиқ йўл қўйиладиган ва Финландия қуролли ҳужумга дучор бўлган ёки бунинг учун зарур бўлган вақтда зарур бўлган эркинлик ва ҳуқуқларга шундай чекловлар қўйиши мумкин. Фавқулодда ҳолатларга, халққа таҳдид соладиган ва ўта жиддий масалаларда қонунга кўра, чекловлар қўйилиши мумкин.

Финляндиядаги ҳар бир инсон ҳуқуқи, фуқаролар томонидан маъқулланган ва юридик асос билан мустаҳкамланмаган жамоатчилик

қонунидир. Ушбу ҳуқуқлар фақатгина финлар учунгина амал қилмайди. Ушбу тарихдан келиб чиққан «ижтимоий янгилик» барча хорижий меҳмонларга ҳам амал қилади.

Адабиётлар:

1. Илкка Тайпале Финляндиянинг 100 та ижтимоий инновацияси./ Финляндия қандай қилиб Финляндия бўлди: сиёсий, ижтимоий ва маиший инновациялар. – Т.: “Sharq”, 2019. – 336 бет.

2. Финландия Конституцияси. 2000.